

Uspostava lokalne vlasti nakon Drugog svjetskog rata u dubrovačkom kraju kroz sačuvano arhivsko gradivo

Drago Herceg – Ivan Bendiš

Državni arhiv u Dubrovniku
Svetog Dominika 1
HR – 20 000 Dubrovnik
drago.herceg@dad.hr
ivan.bendis@dad.hr

Pregledni rad

Primljeno: 13. 7. 2023.
Prihvaćeno: 3. 10. 2023.
352(497.584-37Dubrovnik)“1945/1952“(093)
930.253:352](497.584Dubrovnik)“1945/1952“
DOI: 10.58565/vda.4.1.2

Sažetak

Članak prati razvoj i djelovanje mjesnih narodnih odbora na dubrovačkom području od završetka Drugog svjetskog rata do 1952. godine, kada dolazi do njihova ukidanja. Mjesni narodni odbori, kao nositelji najniže razine uprave, upravna su tijela s uskim djelokrugom ovlasti, međutim, kao stvaratelji kasnijeg arhivskog gradiva oni postaju iznimno važni za proučavanje svakodnevnice seoskih sredina neposredno nakon rata. Kako bi arhivsko gradivo mjesnih narodnih odbora postalo dostupno i pretraživo, njegovo sređivanje i opis zahtijevali su istraživanje normativnog okvira djelovanja mjesnih narodnih odbora te (ne)primjenu toga u praksi.

Gljučne riječi: mjesni narodni odbori, uredsko poslovanje, arhivsko sređivanje, arhivski opis, Kotar Dubrovnik

Uvod

Dekadencija, rasipanje, kolaps te na kraju i slom državnih tvorba prirodan je proces kroz sva povijesna razdoblja, od nastanka prvih politički centraliziranih struktura do modernih država i paradržavnih tvorevina.¹ U tom ciklusu jedan je od najpogubnijih rušilačkih elemenata državnog ustrojstva ratno djelovanje. Ograničeno trajanje i propadanje političkih subjekata nosi tektonske društvene promjene, a neizostavno s njima i političke promjene, koje pak izazivaju pojave novih društveno-ideoloških smjerova. Funkcioniranja tih novih političkih strujanja kreću od nule gradeći svoj sistem organiziranja i ustrojstva ipak prema već uhodanim normama izgradnje države, odnosno prostornog gradiranja vlasti, pri čemu se očituje politički i društveni svjetonazor novog ideološkog pokreta. Izgradnja razrušenog sistema od njegova dna do najviših političkih instancija sa sobom nosi cijeli niz kompleksnih

---

1 O prolaznim procesima stvaranja, progresije i konačnog raspada država vidi: Paul Kennedy, *The Rise and Fall of the Great Powers: Economic Change and Military Conflict from 1500 to 2000*. (New York: Random House, 1987.); Peter Turchin, *Historical Dynamics: Why States Rise and Fall*. (Princeton: Princeton University press, 2003.).

političkih radnja i odluka. Nastavši na ruševinama njoj potpuno oprečnih sustava stare Jugoslavije i prve po modernim načelima ustrojene državne zajednice, Nezavisne Države Hrvatske, druga jugoslavenska država bila je primorana najprije se obračunati sa suparničkim ostacima da bi uopće krenula u konstrukciju svojeg državnog aparata. Taj proces zahtijevao je doprinos svih militariziranih jedinica Narodnooslobodilačkog pokreta, od prvog ustrojavanja ilegalnih uprava na zauzetom teritoriju od druge polovice 1941. godine. Upravo je iz angažmana vojske izrastao prvi politički ustroj novoutemeljene države.² Bazu za provedbu komunističkih, odnosno socijalističkih ideja vlasti u Federativnoj Narodnoj Republici Jugoslaviji činili su narodni odbori kao predstavnici naroda, to jest takozvanog radnog naroda,³ jedinog pravog nositelja vlasti u socijalističkom poimanju države.⁴ Po svršetku ratnih djelovanja narodni su odbori postepeno izgubili vojno-političke značajke pretvarajući se isključivo u politička izvršna tijela u službi centralne vlasti.

Formiranjem narodnooslobodilačkih odbora od ljeta 1944. godine, odnosno narodnih odbora nakon ljeta 1945., najprije na uskim, gotovo svim seoskim područnim razinama, pa potom i na nešto širim, kotarsko-općinskim prostorima, započeto je konstruiranje mreže lokalne vlasti. Lokalna administrativno-teritorijalna uprava FNR Jugoslavije uključivala je višerazinsku diobu mjesnih struktura iz kojih su na kraju formirane tri osnovne jedinice: mjesni, općinski i kotarski narodni odbori.⁵ Ako promatramo izgradnju države *odozdo*, na temeljima narodnih odbora počivao je izvršni mehanizam poslijeratne Jugoslavije. Oni su neposredno provodili naredbe, reforme i zakone donesene od viših državnih i regionalnih instancija, te su preko svojih ustrojstvenih jedinica, kao što su upravni, financijski, privredni ili pak socijalni odsjeci, izvršavali naloge viših instancija. Osim toga, važna uloga narodnih odbora počivala je i na provođenju zaključaka donesenih na sjednicama samih odbora koji su se ticali financijskih planova i budžeta, komunalnih poslova, kontrole i brige nad

2 Ivan Beuc, *Povijest institucija državne vlasti u Hrvatskoj (1527–1945)* (Zagreb: Arhiv Hrvatske, 1969.), 468; Nada Kisić-Kolanović, „Funkcija narodne vlasti u NOB-u Hrvatske 1941. godine”, *Časopis za suvremenu povijest* 13 (1981), br. 3, 69–83.

3 Pojam radnog naroda u socijalizmu čini društvenu kategoriju koja se kao radnička klasa može udružiti u političko-društvenu organizaciju. Primjer je jedne takve društveno-političke organizacije Socijalistički savez radnog naroda Jugoslavije (SSRNJ), koji je isključivi nasljednik Narodnog fronta. Više o SSRNJ i njegovim zadacima u: Marijana Jukić, „Socijalistički savez radnog naroda Hrvatske – najmasovnija društveno-politička organizacija u socijalističkoj Hrvatskoj”, *Arhivski vjesnik* 57 (2014), 293–306.

4 O poimanju države i ulozi naroda u vlasti u socijalizmu vidi: Milivoj Solar, *Osnovi marksističke nauke u društvu* (Zagreb: Naprijed, 1962.), 47–48, 55–56; Čedo Grbić, „Samoupravljanje i država u razvoju socijalističkog samoupravnog sistema u Jugoslaviji”, *Politička misao: časopis za politologiju* 12 (1975), br. 3, 93–97.

5 Ivo Lapenna, ur., *Zbornik zakona, uredaba i naredaba* (Zagreb: Narodne novine; Službeni list Federalne Hrvatske, 1945.), sv. I, 19–20.

privredom, uzdržavanja škola i brige o prosvjetnom radu te mnogih drugih angažmana potkrepljenih zakonskim okvirom iz 1946. i 1949. godine. Upravo je općim zakonima o narodnim odborima donesenim spomenutih godina točno definiran pravno-politički položaj narodnih odbora kao i njihovo prostorno djelovanje.⁶

Uz pomoć izvornog arhivskoga gradiva mjesnih narodnih odbora, nastalog od 1944. do 1952. godine, u ovom radu pokušat ćemo dati prikaz složenosti izgradnje nižih razina sustava državne uprave na širem dubrovačkog prostoru. Prema hrvatskoj arhivskoj klasifikaciji radi se o gradivu klasifikacijske skupine A4, to jest *Upravi i javnim službama od 1944. do 1945. godine*, količine tek jedan do dva dužna metra, te daleko obimniju gradivu klasifikacijske skupine A5, odnosno gradivu *Socijalističke Republike Hrvatske od 1945. do 1990. godine*.⁷ Uvidom u sačuvano gradivo dubrovačkih narodnooslobodilačkih, a potom i narodnih odbora između 1944. i 1952. godine, veoma je lako steći dojam o neujednačenosti u vođenju spisovodstva, ali i različitosti poslovanja pojedinih narodnih odbora. Iz gradiva se najprije razabire problematika povezana sa stvarnim djelovanjem odbora, to jest uz njihovo unutarnje ustrojstvo, a onda i njihov odnos prema višim i nižim razinama uprave. Sačuvano gradivo odnosi se na velik broj općinskih narodnooslobodilačkih odbora, mjesnih narodnih odbora te na kraju narodnih odbora općina. Količina gradiva varira zbog razlika u veličini teritorija na kojem djeluju. Ukupno je arhivistički obrađeno oko 30 dužnih metara tog gradiva. Radi se o gradivu zatečenom u Državnom arhivu u Dubrovniku, gdje je dospjelo zajedno s gradivom narodnih općinskih odbora poslije njihova ukidanja 1962. godine. Podatak o točnoj količini bit će iskazan tek kada kompletno gradivo bude razdvojeno i sređeno. Međutim, već je i sad jasno kako je sačuvan samo dio gradiva nastalog radom pojedinih narodnih odbora, tako da za neke fondove možemo govoriti o fragmentarnoj sačuvanosti.

Postoji više znanstvenih i stručnih radova i analiza o narodnim odborima kao tijelima lokalne uprave, poglavito na područjima sjeverne i istočne Hrvatske te sjevera Dalmacije. Tu se posebno ističu noviji radovi A. Tuk, M. Jukić, T. Šarić, H. Volner i I. Šustić te radovi iz doba socijalizma autora: N. Kisić-Kolanović, I. Leško, Lj. Faust i P. Škarica, M. Rastić i mnogi drugi.⁸ Postoje dva rada tematike istraživa-

6 Opći zakon o narodnim odborima, SL 43/46; Opći zakon o narodnim odborima, SL 49/49.

7 Josip Kolanović, redaktor, *Arhivski fondovi i zbirke u arhivima i arhivskim odjelima u SFRJ – SR Hrvatska* (Beograd: Savez arhivskih radnika Jugoslavije, 1984.), 262-265.

8 Ana Tuk, „Prikaz teritorijalnih reorganizacija mjesnih narodnih odbora na primjeru kotara Varaždin (1945.-1952.)”, *Arhivski vjesnik* 56 (2013), 207-226; Ana Tuk, „Stvarna nadležnost kotarskih narodnih odbora”, *Arhivski vjesnik* 59 (2016), 275-322; Marijana Jukić, „Socijalistički savez radnog naroda Hrvatske – najmasovnija društveno-politička organizacija u socijalističkoj Hrvatskoj.”, *Arhivski vjesnik* 57 (2014), 293-306; Tatjana Šarić, *U vrtlogu komunizma: mladi Hrvatske 1945. – 1954.* (Zagreb: Hrvatski državni arhiv, 2017.); Hrvoje Volner, „Osječki okrug/oblast i kotar Našice: razvoj lokalne samouprave u razdoblju mjesnih narodnih odbora (1945. – 1951.)”,

nja uspostave i funkcioniranja narodne vlasti na dubrovačkom prostoru, međutim, oba su rađena s historiografskog stajališta. Radovi su to autora M. Ujdurovića, koji je u središte svojeg zanimanja stavio narodnu borbu s kraćim osvrtima na pokušaje, tada još ilegalnog, organiziranja lokalne uprave te J. Plehe, koji se također bazirao uglavnom na vojna djelovanja komunista i njihovih simpatizera s napomenama o prvim upravnim strukturama, koncentrirajući se isključivo na pelješki kraj.⁹ Prikaz uspostave lokalne vlasti nakon Drugog svjetskog rata u dubrovačkom kraju kroz njezino sačuvano arhivsko gradivo zasad nije bio predmet detaljnija istraživanja. To nas je potaklo na pisanje članka ne bismo li rasvijetlili strukturu lokalne uprave u dubrovačkom kraju pred kraj i nakon rata, ali i dali doprinos arhivskoj struci u proširivanju spoznaja o sačuvanom gradivu iz tog razdoblja te arhivističkoj obradi i opisu istog.

Razine vlasti u FNRJ i uloga narodnih odbora

Narodnooslobodilački odbori (NOO) nastali su iz masovnih organizacija oslobođilačke borbe konstruiranih kao odbori Narodnooslobodilačkog fronta.¹⁰ Usto što su odbori Narodnooslobodilačkog fronta, poslije preimenovani u narodnooslobodilačke odbore, bili tijela uprave Narodnooslobodilačkog fronta, također su bili i tijela narodne vlasti. Prvi takvi odbori osnovani su na okupiranom teritoriju te su podupirali na razne načine borbu protiv okupatora. Po preuzimanju vlasti, NOO-i stvaraju se i na novooslobođenom teritoriju. Komunistička partija Jugoslavije *Fočanskim propisima* 1942. godine detaljnije utvrđuje zadatke NOO-a.¹¹ U *Fočanskim propisima* navode se seoski, općinski i kotarski narodnooslobodilački odbori.

---

u: *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu* 44 (2012), br. 1, 415-438; Ivica Šustić, „Organi državne vlasti i lokalne samouprave na području Siska 1945.-1974.“, *Arhivski vjesnik* 40 (1997), 225-246; Nada Kisić-Kolanović, „Razvoj narodne vlasti u Hrvatskoj“, *Časopis za suvremenu povijest* 14 (1982), br. 3, 5-24; Ivan Leško, „Stabilizacija političko-teritorijalne podjele i organizacije u SFR Jugoslaviji“, *Geografski glasnik* 36/37 (1974./1975.), 87-95; Ljuba Faust, Petar Škarica, „Razvitak narodne vlasti u sjevernoj Dalmaciji“, u: *Zbornik Instituta za historiju radničkog pokreta Dalmacije*, ur. Miroslav Ćurin (Split: Institut za historiju radničkog pokreta, 1978.) knj. 4, 157-182; Marijan Rastić, „Pregled sistema narodne vlasti u Hrvatskoj 1941.-1943.“, *Putovi revolucije* 1-2 (1963), 105-173.

9 Miroslav Ujdurović, „Narodno-oslobodilački odbori na dubrovačkom području 1941.-1944.“, u *Dubrovnik u narodnooslobodilačkoj borbi i socijalističkoj revoluciji: 1941.-1945.* (Split: Institut za historiju radničkog pokreta Dalmacije, 1985.), 689-704; Josip Pleho, *Pelješac u narodno-oslobodilačkoj borbi* (Split: Institut za historiju radničkog pokreta Dalmacije, 1972.).

10 Beuc, *Povijest institucija*, 467; Josip Kolanović, ur., *Vodič Državnog arhiva u Zadru*, (Zadar: Državni arhiv u Zadru, 2014.), knj. 1, 501-507; Nada Kisić Kolanović, „O dosadašnjim istraživanjima narodne vlasti u Hrvatskoj 1941.-1945.“, *Časopis za suvremenu povijest* 7 (1975), br. 3, 69-96.

11 Beuc, *Povijest institucija*, 468.

U Bihacu 26. i 27. studenog 1942. godine formira se Antifašističko vijeće narodnog oslobođenja Jugoslavije (AVNOJ), koje izabire vlastiti izvršni odbor kako bi rukovodio tijelima vlasti. Izvršni odbor podijeljen je na odsjeke (upravni, privredno-financijski, socijalni, vjerski, zdravstveni i propagandni) koji su obavljali djelatnosti iz svojeg djelokruga, a njima su rukovodili članovi izvršnoga odbora.

Nakon većih uspjeha partizanskih boraca tijekom 1942. i 1943. godine, saveznici uviđaju važnost narodnooslobodilačkog pokreta (NOP) te počinju izdašnije potpomagati partizanski pokret. Sve više i stanovništvo Hrvatske okreće leđa ustaškomu pokretu i Hrvatskoj seljačkoj stranci te prelazi u redove NOP-a. Pojedinci, prije na istaknutim pozicijama pri Hrvatskoj seljačkoj stranci, ulaze u narodnooslobodilačke odbore. Zahvaljujući vojnim uspjesima Narodnooslobodilačke vojske osnovano je 16. lipnja 1943. Zemaljsko antifašističko vijeće narodnog oslobođenja Hrvatske (ZAVNOH) kao političko narodno predstavništvo Hrvatske. Na svojem prvom zasjedanju ZAVNOH donosi poslovnik rada NOO-a. Novim pravilnikom uvode se odsjeci za pojedine grane državne uprave te komisije pri NOO-ima, čime se mijenja njihova dotadašnja organizacijska struktura. Prvi odsjeci pri NOO-ima bili su: upravno-administrativni, prometni, gospodarski, socijalni, zdravstveni, propagandni i prosvjetni. Tijekom vremena dolazilo je do učestalih promjena imena odsjeka te njihovih spajanja i razdvajanja, kao i nastajanja novih te ukidanja starih.¹²

Na svojem drugom zasjedanju u Jajcu, 29. i 30. studenog 1943. godine, AVNOJ je proglašen vrhovnim zakonodavnim i izvršnim predstavničkim tijelom na teritoriju čitave Jugoslavije. Sljedeće godine Zemaljska antifašistička vijeća, u Hrvatskoj ZAVNOH, postaju vrhovna zakonodavna i izvršna tijela na svojem državnom teritoriju. Do formiranja zemaljske vlade ZAVNOH preuzima njezine funkcije preko svojih odjela, a poslije povjerenstava. Odlukom s trećeg zasjedanja ZAVNOH-a 9. svibnja 1944. godine u Topuskom, narodnooslobodilački odbori postaju osnovica državne vlasti u Federalnoj Državi Hrvatskoj (FDH). Također, na istom je zasjedanju uvedena upravna podjela FDH na pokrajine, oblasti, okruge, kotare, općine, gradove i sela. Vlast se provodila preko zastupnika u seoskim, općinskim i gradskim narodnooslobodilačkim odborima te preko kotarskih, okružnih, oblasnih i pokrajinskih skupština. Navedene skupštine birale su iz svoje sredine vlastite narodnooslobodilačke odbore kao izvršne organe. Za svoj rad narodnooslobodilački odbori odgovarali su nadležnim organima. Narodnooslobodilački odbori većih gradova, kotara, okruga, oblasti i pokrajina odgovarali su vlastitoj skupštini.¹³ Pred zborovima birača, u čijem radu mogu sudjelovati svi birači nekog mjesta, narodnooslobodilački odbori sela, gradova i općina bili su dužni polagati račune o svojem radu.

12 Beuc, *Povijest institucija*, 471-472.

13 Odluka o ustrojstvu i poslovanju narodnooslobodilačkih odbora i skupština u Federalnoj Državi Hrvatskoj, NN 2/45.

ZAVNOH 24. srpnja 1945. godine na svojem zasjedanju u Zagrebu donosi zakon prema kojemu se naziv narodnooslobodilački odbor mijenja u narodni odbor.¹⁴ Prvi Opći zakon o narodnim odborima donesen je 1946. godine. Prema navedenom zakonu narodni se odbori osnivaju na području administrativno-teritorijalnih jedinica: mjesta, gradova, kotara, okruga i oblasti.¹⁵ Mjesni narodni odbori (MNO) osnivani su u pravilu na području jednog naselja ili manjeg grada. Katkad je više naselja sporazumno osnivalo zajednički mjesni narodni odbor ako su gospodarski i demografski uvjeti to nalagali. Više mjesta ili manjih gradova međusobno povezanih na gospodarskoj i kulturnoj osnovi tvorili su kotare. Zakonom su pojedini gradovi izdvojeni iz sustava kotara te njihovi narodni odbori imaju razinu kotarskih narodnih odbora. S druge, pak, strane postoje i gradski narodni odbori izdvojeni iz administrativnog sustava okruga te imaju razinu okružnog narodnog odbora.¹⁶ Idući viši stupanj uprave čine okruzi. Oni se sastoje od više interesno povezanih kotareva. Okružni je narodni odbor nadređen kotarskim i gradskim narodnim odborima, dok je kotarski narodni odbor nadređen mjesnim narodnim odborima na svojem teritoriju. Najviša administrativno-teritorijalna jedinica bila je oblast. Oblasti su se osnivale na širim područjima koja čine jednu povijesnu, kulturnu i ekonomsku cjelinu.¹⁷ Na teritoriju FNRJ 1946. godine bile su samo dvije oblasti, Dalmacija i Istra.

Svi narodni odbori imaju svoje izvršne odbore koji su njihova izvršna i upravna tijela. Broj članova izvršnog odbora ovisi o razini ovlasti narodnog odbora te opsegu njegovih poslova. Radom izvršnog odbora rukovode predsjednik i tajnik te oni svoje zaključke donose na sjednicama većinom glasova članova. Prema Općem zakonu o narodnim odborima iz 1946. godine pojedini odbori nisu morali imati izvršne odbore. Veće je poslove vodio narodni odbor kao cjelina. Za rukovođenje pojedinim granama uprave izvršni odbori oblasti, okruga, gradova i kotara imali su svoja odjeljenja i odsjeke na čelu s povjerenicima. Odjeljenja i odsjeke imali su oblasni, okružni i gradski narodni odbori na razini okruga, dok su ostali gradski i kotarski narodni odbori imali samo odsjeke.¹⁸ U većini slučajeva to su bila sljedeća odjeljenja i odsjeci: privreda, financije, socijalno staranje, narodno zdravlje, radni

14 Državni arhiv u Dubrovniku (Hrvatska). HR-DADU-1035 Mjesni narodni odbor Suđurađ (1944.-1946.) (dalje: HR-DADU-1035), br. 1160 (kut 2); Zakon o promjeni naziva Narodnooslobodilačkih odbora, NN 3/45.

15 Opći zakon o narodnim odborima, SL 43/46.

16 *Isto*.

17 Leško, „Stabilizacija političko-teritorijalne podjele”, 89.

18 U članku 63. i 64. Općeg zakona o narodnim odborima iz 1946. godine reguliran je ustroj narodnih odbora ovisno o administrativnoj razini. Iz tih je članaka vidljivo da postoje gradski narodni odbori na dvjema administrativnim razinama; oni koji su ravnoblasni i kotarskim narodnim odborima i oni koji su niže administrativne razine. Na dubrovačkom području takva primjera nema; postoji samo GNO Dubrovnik koji je GNO više razine.

odnosi (samo kao odjeljenje), opći poslovi i planska komisija. Uz navedena odjeljenja i odsjeke mogla su postojati i druga, poput odjeljenja za unutrašnje poslove i narodnu sigurnost, koja su bila izravno podređena ministarstvima. Za obavljanje pojedinih poslova na području privrede i uprave, u sastavu izvršnih odbora osnivaju se komisije. Također, i na najnižim razinama uprave, mjesnim narodnim odborima, do donošenja Općeg zakona o narodnim odborima¹⁹ u svibnju 1946. nailazimo na podjelu poslova po odjelima. Takvi su se odjeli razlikovali od odbora do odbora, to jest nisu bili ni brojčano ni tematski jednako zastupljeni u svim mjesnim narodnim odborima. Budući da do spomenutog zakona nije postojao jasan zakonski okvir podjele poslova u mjesnim narodnim odborima, oni su prema vlastitu nahođenju preraspodijevali poslove. Tek Općim zakonom o narodnim odborima prestaje takva praksa te poslovima uprave mjesnih narodnih odbora rukovode predsjednik i tajnik. Narodni odbori više administrativne razine nadzirali su rad narodnih odbora na nižim razinama.

Nova važnija promjena povezana s administrativno-teritorijalnim ustrojem FNRJ dogodila se 1947. godine kada se ukidaju okruzi. Njihovim ukidanjem smanjuje se i broj kotara. Kotari se teritorijalno proširuju, a ovlasti im se povećavaju.²⁰ Cilj ukidanja okruga bilo je jačanje centralnih organa vlasti te pospješivanje njihove kontrole, koordinacije i organizacije u kotarima i mjestima.²¹

Novim Općim zakonom o narodnim odborima iz 1949. godine dolazi do daljnjih promjena. Prema navedenom zakonu narodni se odbori mogu osnovati u mjestima, gradovima, gradskim rajonima i naseljima, kotarima te oblastima. U velikim gradovima koji su podijeljeni na rajone i naselja osnivaju se zasebni narodni odbori.²² Iduća je važna značajka tog zakona da oblasti postaju obvezni oblik administrativno-teritorijalnog ustroja. Godine 1949. u sklopu FNRJ nalaze se dvadeset tri oblasti, dok ih je na području NR Hrvatske bilo šest. Svrha uvođenja oblasti kao obaveznih jedinica administrativno-teritorijalnog ustrojstva bila je decentralizacija vlasti i jačanje uloge lokalnih organa.²³ Njihovo uvođenje trebalo je osposobiti organe lokalne vlasti za obavljanje složenijih funkcija. Do promjena dolazi i u unutar-njem ustrojstvu narodnih odbora. Uz izvršne odbore, plenumi obavljaju određene poslove iz nadležnosti narodnih odbora. Mijenja se unutarnja struktura izvršnih odbora kojima se povećava broj članova. Za obavljanje pojedinih grana državne

19 Opći zakon o narodnim odborima, SL 43/46; Tuk, „Prikaz teritorijalnih reorganizacija”, 209-211.

20 O ulozi kotarskih narodnih odbora i njihovim ingerencijama vidi: Tuk, „Stvarna nadležnost kotarskih narodnih odbora”, 279-284, 288-319.

21 Leško, „Stabilizacija političko-teritorijalne podjele i organizacije u SFR Jugoslaviji”, 89.

22 Opći zakon o narodnim odborima, SL 49/49.

23 Leško, „Stabilizacija političko-teritorijalne podjele”, 90.

uprave u kotarskim, gradskim, rajonskim i oblasnim narodnim odborima osnivaju se povjereništva i komisije.²⁴

Konačno 1951. godine dolazi do ukidanja oblasti na teritoriju čitave FNRJ uz obrazloženje kako su kotarski i gradski narodni odbori postali dovoljno samostalni i sposobni za obavljanje poslova iz svoje nadležnosti.²⁵ Već iduće godine izglasan je novi opći zakon o narodnim odborima. Ukidaju se mjesni narodni odbori te je ustrojena nova administrativno-teritorijalna podjela na kotare, gradove i općine.

Političko-upravna struktura na prostoru šireg dubrovačkog područja od 1944. do 1952. godine

Oblasni narodnooslobodilački odbor Dalmacije, kao vrhovni NOO za čitavo područje osnovan je već početkom 1943. godine pod imenom Pokrajinski narodnooslobodilački odbor Dalmacije. Svrha njegova osnivanja bila je povezati i koordinirati rad svih narodnooslobodilačkih odbora u Dalmaciji.²⁶ Prvi narodnooslobodilački odbori na širem dubrovačkom području osnovani su tijekom iduće godine. Na navedenom dubrovačkom području, kao najviši narodnooslobodilački odbor, djelovao je okružni NOO Dubrovnik, koji je obuhvaćao područje od otoka Korčule do krajnjeg juga Hrvatske, skoro čitavog područja današnje Dubrovačko-neretvanske županije s izuzetkom neretvanskog kraja.²⁷

Okružni NOO Dubrovnik bio je nadležan narodnooslobodilačkim odborima kotara: Korčula, Pelješac – Mljet, Dubrovačko primorje, Konavle – Župa te gradskom NOO Dubrovnik. Kotari su teritorijalno podijeljeni na općine, ali one se postepeno ukidaju već tijekom 1945. godine. Općinski NOO bili su nadređeni seoskim i mjesnim NOO-ima. Mjesnih NOO-a postojalo je mnoštvo, ali s vremenom dolazi do njihove fuzije te ukidanja pojedinih odbora. U svibnju 1945. godine spajaju se kotari Dubrovačko primorje i Konavle – Župa iz čega nastaje novi Kotar Dubrovnik. Zbog manjka informacija iz tog razdoblja te fragmentarno sačuvanog gradiva ne možemo s velikom preciznošću rekonstruirati administrativno-teritorijalni ustroj kraja.

24 Opći zakon o narodnim odborima, SL 49/49.

25 Leško, „Stabilizacija političko-teritorijalne podjele”, 90.

26 Vidi: „Obavijesna pomagala. Državni arhiv u Splitu. (Hrvatska). HR-DAST-21 Oblasni narodni odbor Dalmacije (1943.-1952)”, *Državni arhiv u Splitu*, pristupljeno 9. 9.2023. <https://www.das.hr/obavijesna-pomagala/>.

27 O nastanku, razvoju i ilegalnom djelovanju prvih lokalnih komunističkih organizacija na dubrovačkom prostoru vidi: Ujdurović, „Narodno-oslobodilački odbori na dubrovačkom području 1941.-1944.”, 689-704.

Početak 1946. godine ukida se Kotar Pelješac – Mljet. Veći dio kotara potpada pod nadležnost Kotara Dubrovnik, a njegov zapadni dio ulazi pod Kotar Korčula. Do srpnja 1947. godine u sklop Kotara Korčula ulaze mjesni narodni odbori Trpanj, Kuna, Potomje, Janjina i Tomislavovac, koji su do tada bili sastavni dio Kotara Dubrovnik. Što se tiče Pelješca, jedina važnija promjena do 1952. godine bit će ukidanje MNO-a Ponikve te njegovo pripajanje MNO-u Ston.

Na području nekadašnje Općine Župa, sastavnom dijelu dio Kotara Konavle – Župa, bila su 1945. godine četiri mjesna narodna odbora: Mandaljena, Mlini, Gornja Župa i Brgat. Narodni odbor Mandaljena, Mlini i Gornja Župa 1946. godine spajaju se u jedan Mjesni narodni odbor Župa (Brašina), dok Brgat ostaje zaseban MNO sve do 1950. godine, kada se pripaja MNO-u Župa.²⁸ Nakon spajanja MNO-a Brgat s ostatkom Župe, MNO Župa (Brašina) mijenja svoje ime u MNO Mlini.

Najveće teritorijalne promjene MNO-a izvršene su 1946. i 1950. godine. Općim zakonom o narodnim odborima iz 1946. godine smanjuje se broj narodnih odbora, što je vidljivo i na primjeru Kotara Dubrovnik. Manji MNO-i spajaju se u jedan, kao što smo mogli vidjeti na primjeru župskih MNO-a. Također možemo navesti primjer MNO-a Sudurađ, koji se pripaja MNO-u Šipanska Luka te MNO-a Sustjepan, koji ulazi u sastav MNO-a Mokošica. Novo okrupnjivanje administrativno-teritorijalnih jedinica provedeno je ponovo 1950. godine. Mjesni narodni odbori Brsečine, Kliševo i Koločep se pripajaju MNO-u Orašac, Doli i Ponikve ulaze u sastav MNO-a Ston, Donji Majkovi u Slano, Komolac se pripaja gradu Dubrovniku, Osojnik Mokošici, teritorij MNO Pločica dijeli se između MNO-a Vitaljina i Gruda, Smokovljani spadaju pod Topolo, Stravča pod Uskoplje te Brgat pod Župu (Mlini).²⁹ U konačnici u sklopu kotara Dubrovnik bilo je 19 MNO-a.³⁰

Tablica 1. Jedinice lokalne samouprave na području Dubrovnika nakon Drugog svjetskog rata

	1944./1945.*	1946.	1947.	1948.	1949.	1950.	1951.	1952.**
Kotari	3	1	1	1	1	1	1	1
Gradovi	1	1	1	1	1	1	1	1
Općinski narodnooslobodilački odbori	10	/	/	/	/	/	/	/
Mjesni narodni odbori	53	36	31	31	31	31	20	19

* Stanje u razdoblju od jeseni 1944. godine

** Stanje do kraja travnja 1952. godine

28 Zakon o administrativno-teritorijalnoj podjeli Narodne Republike Hrvatske, NN 27/50.

29 Isto.

30 HR-DADU-927 Mjesni narodni odbor Župa (1946.-1952.), br. 177/51. (kut. 13).

Novim Općim zakonom o narodnim odborima iz 1952. godine ukidaju se mjesni narodni odbori na razini čitave FNRJ, a na njihovom području formiraju se općine. Na teritoriju dubrovačkog kotara ustrojeno je osam općina: Cavtat, Dubrovnik Vanjski, Gruda, Mljet, Orašac, Slano, Ston i Šipan.³¹

Mjesni narodni odbori dubrovačkog kotara – djelovanje, uredsko poslovanje i gradivo

Djelovanje mjesnih narodnih odbora

Prvi MNO-i su nastali već tijekom rata na poticaj pojedinaca pojedinih mjesta, da bi poslije o njihovu osnivanju odlučivao Prezidijum Sabora Narodne Republike Hrvatske.³² Glavnu ulogu pri vođenju MNO-a imali su predsjednik i tajnik odbora te odbornici kojih je bilo između 7 i 35, ovisno o opsegu posla i broju stanovnika pojedinog MNO-a.³³ Općim zakonom o narodnim odborima iz 1949. godine taj se broj povećava na od 11 do 45 odbornika.³⁴ Izbore za narodne odbore provodila je mjesna izborna komisija neovisna o mjesnim upravnim organima svake dvije godine.

Izvršni i upravni organi pri MNO-ima bili su izvršni odbori. Izvršni se odbori najčešće sastoje od predsjednika, potpredsjednika, tajnika te drugih članova, dok izvršni odbori u manjim mjestima mogu u svojem sastavu imati samo predsjednika i tajnika. Predsjednik i tajnik MNO-a rukovodili su radom izvršnog odbora, dok je predsjednik predsjedao sjednicama izvršnog odbora. U MNO-ima koji nisu imali svoje izvršne odbore o svim poslovima iz nadležnosti odluke donosi MNO kao cjelina, što znači da predsjednik i tajnik rukovode cjelokupnom administracijom narodnog odbora. Treba napomenuti da MNO-i nisu imali svoje vlastite odjele, nego su pojedinim granama državne uprave neposredno rukovodili predsjednik i tajnik.

O pitanjima koja se odnose na život sela i na rad MNO-a sazivaju se mjesni zborovi birača, koji su imali ulogu kontrolora rada MNO-a i pojedinih odbornika. Zborove birača trebao je sazivati izvršni odbor MNO-a svako dva mjeseca. Zborom birača rukovodi predsjedništvo koje između sebe izabire zbor birača, MNO-i su dužni na svojim sjednicama raspravljati o zaključcima zbora birača.

Prema Općem zakonu o narodnim odborima iz 1946. godine poslovi koje su vodili mjesni narodni odbori odnose se na: planiranje (donošenje i ostvarivanje pri-

31 Zakon o provođenju reorganizacije narodnih odbora, NN 16/52.

32 Tuk, „Prikaz teritorijalnih reorganizacija”, 210-211.

33 Opći zakon o narodnim odborima, SL 43/46.

34 Opći zakon o narodnim odborima, SL 49/49.

vrednog plana, sakupljanje statističkih podataka, razmatranje planova ustanova i poduzeća na svojem teritoriju i drugi), poljoprivredu (razvoj lokalne poljoprivrede), komunalni život (briga o vodovodu, kanalizaciji, javnoj rasvjeti...), trgovinu i obrt (nadzor nad zadružnim i privatnim obrtnim radionicama, određivanje norme za raspodjelu racionaliziranih namirnica, evidencija o kretanju cijena, kontrola zaliha robe...), financije (donošenje budžeta, donošenje i ubiranje javnih daća...), radne odnose (organiziranje i raspoređivanje radne snage za izvođenje javnih radova, organiziranje prenoćišta i menzi za radnike), prosvjetu (suzbijanje nepismenosti, održavanje škola, briga o upisu djece u osnovne škole), socijalnu zaštitu i narodno zdravlje (briga za djecu bez roditelja, nemoćne i siromašne, osnivanje pučkih kuhinja, sirotišta, skloništa, ambulanta...) te ostale poslove (vođenje matičnih knjiga, evidencija stanovništva, vođenje biračkih spiskova, briga za red i mir). Novi Opći zakon o narodnim odborima iz 1949. godine podijelio je poslove MNO-a na: plan, financije i upravljanje općenarodnom imovinom, lokalnu privredu, komunalnu izgradnju i komunalne poslove, prosvjetu i kulturu, zaštitu narodnog zdravlja, socijalno staranje te zaštitu prava građana i održavanje reda i mira.

Godine 1946. donesen je Zakon o državnim matičnim knjigama.³⁵ Prema odredbama tog Zakona nadležnost vođenja matičnih knjiga oduzeta je Katoličkoj Crkvi i prelazi u nadležnost narodnih odbora u sklopu kojih počinju djelovati matični uredi. Pri većim mjesnim narodnim odborima matični uredi uspostavljaju se već 1946. godine, dok se kod manjih pojavljuju između 1948. i 1950. godine.

Funkcioniranje mjesnih narodnih odbora bilo je popraćeno raznim problemima administrativne prirode. Manjak zaposlenih službenika (sve poslove upravljanja mjesnim narodnim odborima obavljali su predsjednik i tajnik) i nekvalificiranost osoblja uvelike su pridonijeli nastanku nepravilnosti. Kršenje ionako poprilično nejasnih i nedostatnih uputa koje su pristizale od strane nadređenih narodnih odbora, u slučaju Narodnog odbora Kotara Dubrovnik bila je učestala pojava.

Kao primjer nepravilnosti možemo navesti slučaj iz MNO-a Župa. NOK Dubrovnik, naime u dvama dopisima zahtijeva od navedenog narodnog odbora da ispravi nepravilnosti povezane s održavanjem sjednica. U prvom dopisu navode kako se prilikom sastavljanja zapisnika rade krupne pogreške zbog kojih se donesena rješenja i odluke moraju poništiti jer su protuzakonite.³⁶ Narodni odbor Kotara Dubrovnik nalaze zatim da se prouče pravilnici i zakoni kako se pogreške ne bi ponavljale. Također upozoravaju MNO kako se sjednice ne smiju održavati bez potrebnog kvoruma.

35 Zakon o državnim matičnim knjigama, SL 29/46.

36 HR-DADU-927 Mjesni narodni odbor Župa, br. 387/51 (kut. 13); HR-DADU-1041 Mjesni narodni odbor Babino Polje (1945.-1952.), br. 959/48 (kut. 12).

U jednom od sljedećih dopisa NOK Dubrovnik zahtijeva od MNO-a Župe da navrijeme dostavljaju zapisnike sjednica.³⁷ Usto što zapisnici nisu dostavljeni navrijeme, napominju kako se za pojedine sjednice zapisnici uopće nisu vodili. Od 12 održanih sjednica savjeta građana, dostavljeno je samo sedam zapisnika. Također se navodi kako je broj savjeta građana smanjen s 12 na 10, te kako se broj članova savjeta smanjio s 218 na 139, a da o tome nije obaviješten NOK Dubrovnik. Naposljetku, NOK Dubrovnik nalaže MNO-u Župa da ubuduće zapisnike dostavljaju odmah nakon održanih sjednica te da u roku od triju dana dostave sve zapisnike koji nedostaju.

Uredsko poslovanje mjesnih narodnih odbora

Govoreći o uredskom poslovanju mjesnih narodnih odbora, a situacija nije puno bolja ni u narodnim odborima općina, ne smijemo nikako ispustiti iz vida razdoblje u kojem spomenuta tijela djeluju. Oni započinju s radom neposredno nakon rata, koji je unazadio život u svim segmentima. Njihovo osnivanje prati deklarativna ideja decentralizacije odlučivanja. Velika usitnjenost administrativno-teritorijalnih jedinica u razdoblju nakon rata trebala je omogućiti aktivno učešće naroda u upravljanju. U stvarnosti to je bilo razdoblje naglašenih centralističkih tendencija saveznih tijela koje su narodne odbore svodile na izvršitelje odluka viših instancija.³⁸ Za uredsko poslovanje, koje je predmet našeg interesa, posebno je bila štetna ideja o volonterskom obavljanju poslova s namjerom da se spriječi stvaranje birokratskih elita i centara moći. U stvarnosti, za uredsko poslovanje to je značilo da je upravljanje dokumentima bilo povjereno nestručnim voditeljima, često bez ikakva obrazovanja koji su trebali sudjelovati i imati važnu ulogu u izgradnji potpuno novog administrativnog sustava.

Cjelokupnom administracijom mjesnih narodnih odbora rukovodi tajnik odbora uz pomoć odbornika koji su zaduženi za pojedine sektore rada. Kako, prema Općem zakonu o narodnim odborima, MNO-i nisu imali odsjeke i odjele, cjelokupnim je spisovodstvom rukovodio tajnik preko Tajništva. Moglo bi se reći kako je jedini stvaran trag sustavna djelovanja viših instancija na uredsko poslovanje mjesnih narodnih odbora na koji smo naišli postojanje urudžbenih zapisnika.

Urudžbeni su se zapisnici vodili kronološki rastućim brojem. U početku nije postojao unificirani tiskani obrazac, pa su se urudžbeni zapisnici MNO-a međusobno razlikovali po rubrikama upisa. Od postojećih rubrika upisa svaki urudžbeni zapisnik ima redni broj, datum upisa, pošiljatelja, sadržaj (predmet), rješenje, da-

37 HR-DADU-927 Mjesni narodni odbor Župa, br. 424/51 (kut. 13).

38 Tuk, „Prikaz teritorijalnih reorganizacija”, 276, 278.

tum rješenja te bilješku gdje se čuva dokument ili napomenu na kraju. Za potrebe vođenja spisovodstva koristili su se i urudžbenim zapisnicima iz bivših režima kao i drugim uredskim knjigama koje prenamjenjuju u urudžbene zapisnike MNO-a, na način da su rukom dopisivali nedostajuće rubrike upisa. S vremenom urudžbeni zapisnici postaju tiskani obrasci istog oblika i rubrika. U vezi s urudžbenim zapisnicima treba dodati kako se katkad istom knjigom urudžbenog zapisnika koristilo više narodnih odbora. Tako npr. imamo urudžbeni zapisnik kojim se koristio Narodnooslobodilački odbor Općine Župa do ukidanja, a poslije je u isti zapisnik nastavio s upisima MNO Mlini.³⁹ Takvi primjeri možda više govore o nedostatku i potrebi štednje uredskog materijala, nego o nestručnu postupanju. Što se upisa u urudžbeni zapisnik tiče, okupljanje dokumenata koji se tiču istog posla pod glavni broj (stvaranje predmetnog spisa), primjenjuje se vrlo rijetko.

Tijekom obrade gradiva utvrdili smo kako se uz urudžbeni zapisnik općih spisa u mjesnim narodnim odborima vodio i urudžbeni zapisnik povjerljivih spisa. Ti su zapisnici dobrim dijelom sačuvani. U njih su upisivali spise povezane s vojnim, osobnim i privrednim pitanjima, zaštićenima višim stupnjem tajnosti. Stupanj tajnosti navedenih dokumenata određivali su rukovodioci u tijelima uprave kod kojih akt nastaje jer nije bilo preciznih uputa o određivanju povjerljivosti i tajnosti dokumenata.⁴⁰

Posebna su skupina uredskih evidencija uredske knjige matičnih ureda koji su djelovali pri MNO-ima. U MNO-u Lopud sačuvani su urudžbeni zapisnici matičnog ureda i urudžbeni zapisnici upisa u knjigu državljana. U MNO-u Mokošica sačuvan je urudžbeni zapisnik povjerljivih spisa matičnog ureda. Povjerljivi spisi matičnog ureda odnose se na sklapanje brakova sa stranim državljanima⁴¹ i matične poslove povezane s vojskom. U MNO-u Pločice sačuvan je urudžbeni zapisnik za evidenciju državljana koji također pripada skupini uredskih knjiga matičnog ureda.

Sljedeća skupina uredskih knjiga evidencijske su knjige financijskog poslovanja. Nalazimo sačuvane knjigu blagajne, knjigu evidencija o naplaćenom porezu, knjigu evidencija o naplatama poreza za promet proizvoda i usluga (sve MNO Mokošica). U MNO-u Mrcine sačuvana je glavna knjiga poreza, knjiga evidencija poreza na dohodak poljoprivrednih domaćinstava, knjiga prijema i predaje novčanih pošiljka. U MNO-u Tomislavovac sačuvane su knjiga primitaka i izdataka, imenični indeks Putnikovići, Dubrava, Tomislavovac i Žuljana s evidencijom zemljarine, knjiga evidencija o izdanim potvrdama na alkoholna pića na koje je plaćena trošarina, knjiga

39 HR-DADU-1027 Mjesni narodni odbor Mlini (1944.-1946.), knj. 3.

40 O načinu postupanja s povjerljivim spisima vidi: Vida Pavliček, „Sređivanje i opis arhivskog gradiva – postojeći problemi u praksi”, u: *Zbornik radova 5. kongresa hrvatskih arhivista*, ur. Silvija Babić (Zadar: Hrvatsko arhivističko društvo, 2017.), 67-102.

41 Zakon o dopuni osnovnog zakona o braku, SL 36/48.

zapisnika o procjeni štete od elementarne nepogode. U MNO-u Lopud sačuvana je knjiga bolničkih troškova.⁴²

U gotovo svim mjesnim narodnim odborima sačuvane su razne evidencije pošte: dostavna knjiga za poštu, knjiga za otpremu pošte, knjiga otpreme pošiljaka, knjiga poslane pošte i slično.

S tim se ne iscrpljuju vrste evidencija s kojima se susrećemo u gradivu mjesnih narodnih odbora i Općinskog narodnooslobodilačkog odbora (ONOO) Mljet. Pojavljuju se i urudžbeni zapisnici evidencija trebovanja, knjiga evidencija potvrda i oglasa, knjiga evidencija poljoprivrednih proizvođača (MNO Lopud), knjiga evidencija predaje stoke na obvezan otkup, knjiga evidencije obrtnika i učenika u privredi, knjiga evidencije svih plovnih objekata, knjiga prijave boravka, registar odbornika (MNO Mokošica), knjiga vojnih obveznika (MNO Mrcine), knjiga službenih putovanja, registar potrošača na snabdjevanju (MNO Osojnik), urudžbeni zapisnik doznaka za socijalni fond (MNO Sustjepan), knjiga stalnog biračkog spiska MNO Tomislavovac, urudžbeni zapisnik kontrolno-naplatne stanice (MNO Župa), urudžbeni zapisnik društva Crvenog križa, urudžbeni zapisnik izborne komisije (MNO Babino Polje), knjiga kontrola i obavljenih putovanja (MNO Maranovići). Raznorodnost sačuvanih uredskih evidencija još jednom nas navodi da se upitamo kakvim su uputama raspolagali službenici MNO-a.

Manjak plaćenog i kvalificiranog osoblja prouzročilo je uz probleme administrativne prirode koje smo naveli u prethodnom podnaslovu i probleme povezane s kompletnim uredskim poslovanjem mjesnih narodnih odbora. Nepostojanje jasnih pravila i odredaba dovelo je do stvaranja velikog broja spisa koje administracija MNO-a nije stizala pravovremeno obraditi. Pogreške koje su se događale u spisovodstvu bile su razne. Jedna je od češćih bila ta da se nova godina nije započinjala s brojem jedan prvog spisa u toj godini, nego bi se nastavljalo kroz čitavi prvi mjesec, a katkad i duže s rednim brojevima spisa od prethodne godine.

Nepravilnosti nisu prolazile nezapaženo, odnosno kroz pojedine dokumente vidimo kako se na njih reagiralo iz nadležnih tijela. Takav primjer osim kod mjesnih narodnih odbora imamo i kod narodnooslobodilačkih odbora općine, gdje npr. Narodnooslobodilački odbor Kotara Konavle – Župa upozorava dopisom Narodnooslobodilački odbor Župa da se početkom nove godine počinje i s rednim brojevima primljenih i otpremljenih spisa od broja jedan.⁴³ Zanimljiv je dokument koji nalazimo među gradivom fonda MNO-a Šipanska Luka,⁴⁴ u kojem nadležni

42 U knjizi je navedeno samo četvero ljudi, pretpostavljamo da možda nisu imali socijalno osiguranje. Kod nekih MNO-a tu bi vrstu spisa pronalazili među općim spisima te su se vodili u urudžbenom zapisniku.

43 HR-DADU-1026 Općinski narodnooslobodilački odbor Župa (1944.-1945.), br. 114/45 (kut. 3).

44 HR-DADU-1036 Mjesni narodni odbor Šipana (1944.-1952.), br. 289/45 (kut. 3).

Narodni odbor Kotara Dubrovnik izvješćuje o stanju ureda navedenog MNO-a. Navedeno je kako kancelarije MNO-a odaju dojam zapuštena i neozbiljna ureda te kako su spisi izmiješani i razbacani po stolovima. Nadalje se navodi kako su informacije o proizvodnji ulja proturječne te kako su zatajeni točni podatci.

Još je jedan slučaj povezan s MNO-om Župa, ali ovaj put o nepravilnostima u vođenju zapisnika sa sjednica. Naime, u spisu koji NOK Dubrovnik šalje MNO-u Župa, povezanom s vođenjem zapisnika sjednica, navodi se više nepravilnosti i manjkavosti.⁴⁵ Diskusije su pisane preopširno i konfuzno, s previše detalja, dok je zaključak nejasan, a katkad ga uopće ni nema. U zapisnicima se ne navode ključne informacije poput broja birača koji prisustvuje sjednicama zborova birača te o kojim se savjetima radi na sjednicama savjeta građana. Zamjera se kako je na sjednicama kao točka dnevnog reda stavljeno čitanje zapisnika prošle sjednice te kako kao točku dnevnog reda stavljaju „razno”. Na kraju spisa napominje se kako odgovorni službenici trebaju dobro proučiti okružnice koje je sastavio NOK Dubrovnik kako se ubuduće ne bi ponavljale pogreške.

Zatečeno stanje gradiva mjesnih narodnih odbora

Gradivo mjesnih narodnih odbora po njihovu ukinuću 1952. godine dolazi u posjed narodnih odbora općina koji tada nastaju na njihovu teritoriju. Po ukidanju općina 1962. godine navedeno gradivo nasljeđuju mjesni uredi. Preuzimanje gradiva od strane dubrovačkog arhiva, odvijalo se u razdoblju neposredno nakon ukidanja samih općina pa sve do kraja osamdesetih godina 20. stoljeća.

Prvo gradivo mjesnih narodnih odbora predao je u Državni arhiv u Dubrovniku početkom 1962. godine Narodni odbor Općine Dubrovnik. Tada je preuzeto gradivo MNO-a Brgat, Lopud i Župa. Sredinom sljedeće godine Mjesni ured Šipan predaje gradivo Narodnog odbora Općine Šipan te MNO-a Šipanska Luka i Suđurađ, koje obuhvaća razdoblje od 1944. do 1955. godine. Iste godine Mjesni ured Ston predaje gradivo NOO-a Ston zajedno s gradivom mjesnih narodnih odbora koji su poslije 1952. godine potpali pod navedeni NOO. Do kraja šezdesetih godina dvadesetog stoljeća mjesni uredi Gruda i Janjina u više navrata predaju gradivo NOO-u te MNO-u koji su poslije 1952. godine ušli u sastav narodnih odbora navedenih općina. Naposlijetku, tek krajem osamdesetih godina, mjesni uredi Cavtat i Mljet (1987. i 1986.) predaju dio gradiva, čime je okončana predaja gradiva narodnih odbora mjesta i općina na teritoriju nekadašnjeg Narodnog odbora Kotar Dubrovnik. Prilikom primopredaje gradiva ono uglavnom nije razdvajano po stvarateljima, a odvajanje nije izvršeno ni pri upisu u Opći inventar.

45 HR-DADU-927 Mjesni narodni odbor Župa, br. 387/51 (kut. 13).

U pregledu arhivskih fondova i zbirka SR Hrvatske iz 1984. godine navodi se podatak kako se u Državnom arhivu Dubrovnik čuva gradivo narodnih odbora općina Gruda, Janjina, Lopud, Rijeka dubrovačka, Slano, Ston, Šipan i Trpanj.⁴⁶ Kao što smo spomenuli prije, narodni odbori općina preuzeli su gradivo svojih prednika mjesnih narodnih odbora, kao i gradivo mjesnih narodnih odbora koji su uključeni u navedene općine. Pregled arhivskih fondova i zbirka Republike Hrvatske 2006. godine donosi gotovo identične informacije o gradivu, kako po pitanju imena fondova tako i po pitanju njihove količine izražene u arhivskim kutijama i knjigama.⁴⁷ Jedina je razlika navođenje Matičnog ureda Cavtat. Međutim, zapravo se radi o gradivu Mjesnog ureda Cavtat, što smo zaključili uvidom u gradivo Narodnog odbora Općine Cavtat te njemu pridruženo gradivo MNO-a koji su ušli u sastav općine. Navedeno gradivo još nije sređeno, pa se ne može točno identificirati što se sve u njemu nalazi.

Stvarno stanje gradiva koje nam pruža Opći inventar Državnog arhiva u Dubrovniku znatno se razlikuje od stanja u navedenim pregledima arhivskih fondova i zbirka. U Općem inventaru možemo zamijetiti razlike u količini gradiva pojedinih fondova. Također nalazimo upisane fondove mjesnih narodnih odbora koji se u navedenim tiskanom pregledima ne spominju. Nakon osnivanja Arhivskog sabirnog centra Korčula – Lastovo 2011. godine dio gradiva mjesnih narodnih odbora i narodnih odbora općina iz Dubrovnika preseljen je u Žrnovo, kao što je slučaj s NOO Trpanj. Također, u Općem inventaru navodi se i gradivo NOO-a Mljet koje nije bilo navedeno u prethodnim tiskanom pregledima arhivskoga gradiva. Razumljivo je kako u pregledu arhivskih fondova iz 1984. godine nema spomenutoga gradiva jer je ono predano u arhiv tek 1986. godine, ali iz nepoznatih razloga nema ga ni u pregledu iz 2006. godine.

Sređivanje gradiva mjesnih narodnih odbora dubrovačkog kotara

Nesređenost gradiva u praksi

Kako smo mogli vidjeti u prethodnom poglavlju, uredsko poslovanje mjesnih narodnih odbora nije bilo dokraja normirano, a ne možemo reći ni da nam je dokraja jasan normativni okvir u kojem su radili službenici koji su za uredsko poslovanje bili zaduženi. Pomake u saznanjima na tom području možda možemo očekivati

46 Kolanović, *Arhivski fondovi i zbirke*, 146-147.

47 Josip Kolanović, ur., *Pregled arhivskih fondova i zbirki Republike Hrvatske*, sv. 1 (Zagreb: Hrvatski državni arhiv, 2006. – 2007.), 264-265.

nakon sređivanja fondova narodnih odbora koji su bili nadređeni mjesnim narodnim odborima. Kakve god manjkavosti nalazimo na području uredskog poslovanja, činjenica je ipak kako je ono vođeno sustavno. O tome svjedoče urudžbeni zapisnici i ostale uredske evidencije koje smo pronašli u gradivu. Na stanje u kojem smo zatekli gradivo mjesnih narodnih odbora utjecalo je više čimbenika. Prvi je čimbenik nedvojbeno službenik koji je sudjelovao u nastanku gradiva, pratio *iter* dokumenata po instituciji, koliko god ona bila mala, i koji je vodio računa o odlaganju dokumenata u pismohranu. Za taj posao bila su potrebna određena znanja i vještine, potreban je bio uredski materijal i prostor za rad. Zatim slijedi povijest fonda; način na koji se s gradivom postupalo nakon ukidanja institucije, prostor u koji je gradivo smješteno, načini primopredaje gradiva i preuzimanje odgovornosti za njegovo čuvanje. Primopredaja je gradiva istog stvaratelja u nekim slučajevima bilo više, a u pravilu gradivo narodnih odbora nije odvajano po stvarateljima, sumarno popisano niti s jasno označenim tehničkim jedinicama.

Stoga, prvi, najčešći, a možda je i najveći problem izmiješanost gradiva različitih stvaratelja. Takav je slučaj sređivanja narodnih odbora otoka Mljeta prilikom kojeg smo nailazili na izmiješano gradivo Općinskog narodnooslobodilačkog odbora Mljet u rasponu od 1944. do 1945. godine, mjesnih narodnih odbora Babino Polje, Govedari i Maranovići od 1945. do 1952. godine te Narodnog odbora Općine Mljet od 1952. do 1962. godine. Na sličnu situaciju smo naišli i prilikom sređivanja narodnih odbora Župe. Unutar jedne godine redosljed spisa bio je u većini slučajeva poremećen.

Tek nakon obavljena razdvajanja gradiva pojedinih stvaratelja pristupilo se sređivanju unutar jednog fonda. Utvrdilo se kako je redovita praksa bila odlaganje spisa prema vrstama poslova iako su bili kronološki rastućim brojem upisani u urudžbeni zapisnik. Naime, službenici su ih razdvajali prema vrstama poslova kao da se radi o narodnom odboru koji ima odsjeke. Prilikom sređivanja gradiva zatečeni su i drugi grupirani spisi: zapisnici sjednica, mjesečni izvještaji, razni popisi izdvojeni u zasebne cjeline.⁴⁸

Jedna od neurednijih cjelina gradiva bili su financijski spisi stvaratelja. To je gradivo u većini slučajeva bilo izmiješano s drugim spisima, najčešće sa statistikama i popisima.

Fragmentarna sačuvanost urudžbenih zapisnika i uredskih knjiga, pa i samih spisa bila je glavna prepreka razumijevanju izvornoga reda koji smo željeli rekonstruirati.

---

48 Vidi Plan sređivanja u: „Pregled fondova i zbirki, Obavijesna pomagala, A. Uprava i javne službe, A5 Uprava i javne službe od 1945. do 1990. HR-DADU-927 Mjesni narodni odbor Župa.” *Državni arhiv u Dubrovniku*, pristupljeno 7. 9. 2023. <https://dad.hr/a-5-uprava-i-javne-sluzbe-od-1945-1990/>.

Postupak sređivanja

Stvarajući sliku stvarnog stanja sačuvanoga gradiva te slijedeći osnovna načela arhivske struke i međunarodne norme, dobili smo podlogu na kojoj se moglo krenuti u daljnji postupak sređivanja, ne bismo li na koncu došli do kvalitetna i funkcionalna obavijesnog pomagala. Od međunarodnih arhivskih norma korišteni su Opća međunarodna norma za opis arhivskoga gradiva (ISAD(G)) i Međunarodna norma arhivističkog normiranog zapisa za pravne i fizičke osobe te obitelji (ISAAR(CPF)). Pri postupku sređivanja vodili smo se dvama načelima. Najprije načelom provenijencije i prvobitnog reda, odnosno njegove rekonstrukcije, a ondje gdje to nije bilo moguće, spisi su okupljeni po tematskom ključu, te izdvojeni kao zasebne serije.

U obradi gradiva krenulo se najprije s identifikacijom i popisivanjem uredskih knjiga: urudžbenih zapisnika, knjiga blagajne, matičnih knjiga, knjiga evidencije, indeksa i drugih pomoćnih knjiga, pri čemu je utvrđen problem sačuvanosti urudžbenih zapisnika, kao glavnog preglednika ulazno-izlazne dokumentacije stvaratelja. Budući da u mjesnim narodnim odborima prije 1946. godine i Općem zakonu o narodnim odborima nailazimo na podjelu poslova između odjela, takva se podjela odrazila i na gradivo koje je u njima nastajalo. Često se kod tog gradiva ustanovilo kako su na spisima upisani tekući brojevi od pojedinog odjela narodnog odbora, a da pritom nije nađen urudžbeni zapisnik istog tog odjela, dok je s druge strane postojao samo urudžbeni zapisnik Tajništva. Prema tome, svaki je pojedini spis trebalo pronaći u glavnom zapisniku i pored njegova broja iz Tajništva upisati broj koji mu je odjel dodijelio. Također, zbog pomanjkanja uredskog materijala često se događalo da unutar jedne, uglavnom knjige urudžbenog zapisnika, nalazimo više jedinica lokalnih vlasti, bilo da se radi o višim instancijama uprave ili pak o jednakim razinama koje su se poslije spojile.⁴⁹ Rješenja takvih slučajeva nalazili smo u dodjeljivanju knjiga onim fondovima, to jest stvarateljima koji su se posljednji koristili takvim uredskim knjigama. Za ostale knjige vodili smo se tematskim karakteristikama, pa smo ih povezivali s onim serijama s kojima imaju zajednički fokus djelovanja.

S druge strane, pri sređivanju spisa, kako je već naglašeno, držali smo se načela provenijencije, odnosno prvobitnog reda.⁵⁰ Pregledom gradiva uočeno je da sačuvani prvobitni red uglavnom postoji kod gotovo svih mjesnih narodnih odbora, i to kod *općih spisa* kao i kod *povjerljivih spisa*. Jednako tako, prvobitni red zatečen je i kod *spisa matičnog ureda* iako ne pri svakom mjesnom narodnom odboru. Ipak,

49 HR-DADU-928 Mjesni narodni odbor Tomislavovac (1944.-1952.), knj. 2; HR-DADU-1027 Mjesni narodni odbor Mlini, knj. 3.

50 Josip Kolanović, „Arhivistika i povijest upravnih institucija”, *Arhivski vjesnik* 34/35 (1991. – 1992.), 12-14.

postojao je i određen broj mjesnih narodnih odbora kod kojih je prvobitni red bio djelomično ili u potpunosti poremećen te ga je trebalo rekonstruirati nastojeći što preciznije odrediti njegov izvorni oblik. Takvi su se slučajevi događali mahom pri onim mjesnim narodnim odborima koji su se ubrzo ili ugasili ili ujedinili sa susjednim odborima, pri čemu se gradivo našlo izmiješano unutar novoosnovanog stvaratelja. Primjere takva sređivanja nalazimo u *općim spisima* Mjesnog narodno-oslobodilačkog odbora (MNOO) Korita, MNOO-a Prožura, MNOO-a Žuljana. Također, slično se događalo i na samim počecima organiziranja i djelovanja drugih većih i dugotrajnijih mjesnih narodnih odbora u razdoblju od kraja 1944. pa do 1946. godine kada su česta upravna prekrajanja utjecala na uredsko poslovanje pojedinih stvaratelja. Najveće probleme u rekonstruiranju prvobitnog reda nailazili smo upravo pri uspostavi odbora ujesen 1944. godine. Naime, budući da stvaratelji, kako je prije naglašeno, nisu imali ni dovoljno obrazovnog kadra, ni jedinstven spisovodstveni obrazac, bilo je potrebno čitanjem sadržaja dokumenata pokušati utvrditi njihov izvorni redosljed. Kao i u prethodnim slučajevima, i tu se radilo o *općim spisima*, odnosno spisima vođenim po urudžbenom zapisniku. Dodatnu težinu u rekonstrukciji prvobitnog reda spisa tih najranijih godina činilo je gradivo općinskih narodnooslobodilačkih odbora, među kojim je nerijetko pronađeno gradivo nižih upravnih cjelina, mjesnih narodnih odbora, i obratno. Takvo je gradivo uglavnom zadržano unutar izvorne cjeline nastale radom stvaratelja. Drukčije se postupalo u slučajevima takozvanih neprotokoliranih općih spisa, odnosno *spisa bez tekućeg broja*, kod kojih je bilo nemoguće utvrditi prvobitni red, pa je od njih formirana zasebna cjelina unutar *općih spisa*.

Tijekom obrade serije *Rad središnjih tijela iz općih spisa* izdvojeni su zapisnici sjednica raznih upravnih tijela mjesnih narodnih odbora ili njihovi izvještaji. U tom slučaju nismo slijedili načelo prvobitnog reda kako bi gradivo o osnovnom radu tijela uprave sistematizirali i što preglednije organizirali i opisali.⁵¹

U postupku sređivanja posebno se pristupalo gradivu koje stvaratelj nije urudžbirao iz nepoznatih razloga. Radi se o gradivu raznovrsne tematike: financijske, gospodarske, socijalne, zdravstvene, vojne, biračke (izborne) i statističke prirode. Dakle, o društvenim djelatnostima nad kojima su po zakonima bili nadležni mjesni narodni odbori. Budući da mjesni narodni odbori unutar svoje strukture nisu imali upravna tijela zadužena za navedene poslove, takvo smo arhivsko gradivo izdvojili i od njega formirali zasebne arhivske serije i podserije. Glavninu takva gradiva čine serije *privrede* i *financija* te serije *popisi* i *statistički podatci*, dok se ostale nabrojane društvene komponente pojavljuju sporadično ovisno o sačuvanosti gradiva, odnosno radu stvaratelja. Dakle, pri sređivanju, a onda i pri arhivskom opisu neurudž-

---

51 Pavliček, „Sređivanje i opis arhivskog gradiva”, 79-80.

biranoga gradiva spisi su najprije tematski razdijeljeni na serije i podserije, a zatim kronološki poredani. Zanimljivo je da smo, nakon što smo tako postupili, usmenom predajom među kolegama dobili saznanja o primjeni načela tzv. funkcionalne pertinencije u sređivanju takva gradiva. Načelo još nije opisano u literaturi, ali imamo saznanja da ga preporučuje Povjerenstvo za polaganje stručnih ispita u arhivskoj struci. Smatramo da je taj način sređivanja vrlo dobar za neurudžbirano gradivo i posebice za manje fondove.

Samo nekoliko fondova mjesnih narodnih odbora na dubrovačkom području ima gradivo za koje bismo mogli reći da je sadržajno cjelovito, odnosno da ima sačuvane dokumente koji se odnose na sva područja nadležnosti mjesnih narodnih odbora. To su, na primjer, MNO Brgat, MNO Goveđari i u nekoj mjeri MNO Šipan. Drugi, pak, imaju sačuvane primjerice samo serije općih ili povjerljivih spisa (MNO Mlini, MNOO Prožura).⁵² Iz svega izloženog vidi se kako se sređivanje gradiva mjesnih narodnih odbora, kakvo smo mi obavili, dijelom odmiče od primjene načela prvobitnog reda.⁵³ Na takav nas je postupak primorala situacija u gradivu i nedostatak drugih rješenja.

Zaključak

Pobjedama Narodnooslobodilačke vojske Jugoslavije od jeseni 1944. do proljeća 1945. godine na tlu Hrvatske došlo je do ustroja novih upravnih tijela, čiji su glavni nosioci bili narodni odbori, počevši od onih najnižih, mjesnih narodnih odbora. Njihova glavna zadaća uz promoviranje nove ideologije i organizacije života na ratom poharanom području, bila je i stroga kontrola stanovništva i privredne proizvodnje, čime je država imala nadzor nad mnogim segmentima društva. Dijelom i u tu svrhu vođene su brojne statistike, popisi i evidencije, koje nalazimo u sačuvanom gradivu. Tek od jeseni 1944. godine mjesni narodni odbori postaju stvarna tijela lokalne samouprave sa zakonski reguliranim ovlastima i propisima o poslovanju, koje nerijetko krše, pogotovo u prvim godinama djelovanja. Vjerujemo kako se takva praksa narodnih odbora naročito očitovala na područjima udaljenima od administrativnih i političkih središta poput Zagreba ili Splita.

52 Više u obavijesnim pomagalima za navedene arhivske fondove u: „Pregled fondova i zbirki, Obavijesna pomagala, A. Uprava i javne službe, A5 Uprava i javne službe od 1945. do 1990.“, *Državni arhiv u Dubrovniku*, pristupljeno 7. 9. 2023. <https://dad.hr/a-5-uprava-i-javne-sluzbe-od-1945-1990/>.

53 Jennifer Douglas, „Origins: Evolving ideas about the Principle of Provenance“. *Currents of Archival Thinking*, ur. Heather MacNeil, Terry Eastwood (Santa Barbara: Libraries Unlimited, 2010), 23-42; Vladan Vukliš, „Princip provenijencije: teorija i praksa“, *Glasnik Udruženja arhivskih radnika Republike Srpske*, god. V (2013), br. 5, 11-22.

Problematika uredskog poslovanja mjesnih narodnih odbora, osim u udaljenosti od političkih, odnosno zakonodavnih centara moći, leži i u njihovoj rascjepkanosti. Mnoštvo sitnih lokalnih samouprava kojima obiluje dubrovačko područje nakon rata bilo je teško u potpunosti nadzirati. Primaran cilj nadzora viših razina uprave ticao se promidžbe nove ideologije, učvršćenja novih vlasti te iskorjenjivanju ostataka neprijateljskih snaga i njihova utjecaja. Problem neuredna upravljanja dokumentima pri mjesnim narodnim odborima svakako nije bio prioritet nadzora kotarskih uprava u poratnom vremenu. Iako je postojala kontrola i očitovala se raznim opomenama viših razina uprave, dubrovački mjesni narodni odbori svoje su uredsko poslovanje, što zbog neobrazovanosti kadra, manjka uredskog materijala i nedostatka nadzora, vodili uz brojne nedostatke. Tek okrupnjivanjem samouprave nakon 1952. godine i zakonima o arhivskom gradivu te državnim arhivima stvoren je temelj za kvalitetniji nadzor i unapređivanje uredskog poslovanja u tijelima uprave.

Sređivanje gradiva tijela javne uprave važan je segment arhivske struke jer takvo gradivo, usto što rasvjetljuje povijest institucija i pravne značajke tijela uprave, služi i kao prvorazredan izvor za razumijevanje vremena u kojem je nastalo. Gradivo mjesnih narodnih odbora kao tijela najniže administrativne razine često je sagleđavano kao izvor s malim informacijskim potencijalom. To je, smatramo, stav koji je potrebno mijenjati jer su oni baza čitave strukture izgradnje sustava uprave od dna prema vrhu i državnoj razini. Kontroliranjem društvene zajednice pod svojom nadležnošću oni u određenoj mjeri otvaraju put k sigurnijem funkcioniranju lokalne i regionalne samouprave u poslijeratnom vremenu. Usto, mjesni su narodni odbori uključivanjem stanovništva u svoja tijela, poput zborova birača, nastojali lokalno stanovništvo uključiti u donošenje odluka važnih za život u lokalnoj zajednici, stvarajući tako temelj za učvršćivanje komunističkog sustava uprave. Iz svega nabrojenog može se zaključiti kako se uz pomoć gradiva mjesnih narodnih odbora otvara mogućnost proučavanja lokalne povijesti i stvara jasnija slika života u hrvatskim krajevima nakon Drugog svjetskog rata. Korištenje navedenog gradiva olakšat će obavijesna pomagala objavljena na službenoj mrežnoj stranici Državnoga arhiva u Dubrovniku.⁵⁴

---

54 „Pregled fondova i zbirki, Obavijesna pomagala, A. Uprava i javne službe, A5 Uprava i javne službe od 1945. do 1990.“, *Državni arhiv u Dubrovniku*, pristupljeno 7. 9. 2023. <https://dad.hr/a-5-uprava-i-javne-sluzbe-od-1945-1990/>.

IZVORI I LITERATURA

Arhivski izvori:

Državni arhiv u Dubrovniku (Hrvatska)

- HR-DADU-927 Mjesni narodni odbor Župa (1946. – 1952.)
- HR-DADU-937 Mjesni narodni odbor Brgat (1944. – 1950.)
- HR-DADU-928 Mjesni narodni odbor Tomislavovac (1944. – 1952.)
- HR-DADU-1026 Općinski narodnooslobodilački odbor Župa (1944. – 1945.)
- HR-DADU-1027 Mjesni narodni odbor Mlini (1944. – 1946.)
- HR-DADU-1035 Mjesni narodni odbor Suđurađ (1944. – 1946.)
- HR-DADU-1036 Mjesni narodni odbor Šipan (1946. – 1952.)
- HR-DADU-1039 Mjesni narodnooslobodilački odbor Prožura (1944. – 1945.)
- HR-DADU-1041 Mjesni narodni odbor Babino Polje (1945. – 1952.)
- HR-DADU-1042 Mjesni narodni odbor Govedari (1944. – 1952.)

Državni arhiv u Splitu (Hrvatska):

- HR-DAST-21 Oblasni narodni odbor Dalmacije (1943. – 1952.)

Službena glasila i tisak:

- Narodne novine* (Zagreb), 1945.
- Narodne novine* (Zagreb), 1950.
- Narodne novine* (Zagreb), 1952.
- Službeni list* (Beograd), 1946.
- Službeni list* (Beograd), 1948.
- Službeni list* (Beograd), 1949.

Literatura:

- Beuc, Ivan. *Povijest institucija državne vlasti u Hrvatskoj (1527-1945)*. Zagreb: Arhiv Hrvatske, 1969.

Douglas, Jennifer. „Origins: Evolving ideas about the Principle of Provenance”. U: *Currents of Archival Thinking*, ur. Heather MacNeil, Terry Eastwood, Santa Barbara: Libraries Unlimited, 2010.

Faust, Ljuba; Škarica, Ljuba. „Razvitak narodne vlasti u sjevernoj Dalmaciji”. U: Zbornik Instituta za historiju radničkog pokreta Dalmacije, ur. Miroslav Ćurin, 157-182. Split: Institut za historiju radničkog pokreta, 1978.

Grbić, Čedo. „Samoupravljanje i država u razvoju socijalističkog samoupravnog sistema u Jugoslaviji”. *Politička misao: časopis za politologiju* 12 (1975), br. 3, 86-114.

Jukić, Marijana. „Socijalistički savez radnog naroda Hrvatske – najmasovnija društveno-politička organizacija u socijalističkoj Hrvatskoj”. *Arhivski vjesnik* 57 (2014), 293-306.

Kennedy, Paul. *The Rise and Fall of the Great Powers: Economic Change and Military Conflict from 1500 to 2000*. New York: Random House, 1987.

Kisić-Kolanović, Nada. „Funkcija narodne vlasti u NOB-u Hrvatske 1941. godine”. *Časopis za suvremenu povijest* 13 (1981), br. 3, 65-83.

Kisić Kolanović, Nada. „O dosadašnjim istraživanjima narodne vlasti u Hrvatskoj 1941.-1945.”. *Časopis za suvremenu povijest* 7 (1975), br. 3, 69-96.

Kisić-Kolanović, Nada. „Razvoj narodne vlasti u Hrvatskoj”. *Časopis za suvremenu povijest* 14 (1982), br. 3, 5-24.

Kolanović, Josip. „Arhivistika i povijest upravnih institucija”. *Arhivski vjesnik* 34/35 (1991. – 1992.), 9-20.

Kolanović, Josip, redaktor. *Arhivski fondovi i zbirke u arhivima i arhivskim odjelima u SFRJ – SR Hrvatska*. Beograd: Savez arhivskih radnika Jugoslavije, 1984.

Kolanović, Josip, ur. *Pregled arhivskih fondova i zbirki Republike Hrvatske*, sv. 1. Zagreb: Hrvatski državni arhiv, 2006. – 2007.

Kolanović, Josip, ur. *Vodič Državnog arhiva u Zadru*, knj. 1. Zadar: Državni arhiv u Zadru, 2014.

Lapenna, Ivo, ur. *Zbornik zakona, uredaba i naredaba*, sv. I. Zagreb: Narodne novine; Službeni list Federalne Hrvatske, 1945.

Leško, Ivan. „Stabilizacija političko-teritorijalne podjele i organizacije u SFR Jugoslaviji”. *Geografski glasnik* 36/37 (1974/1975), 87-95.

„Obavijesna pomagala. HR-DAST-21 Oblasni narodni odbor Dalmacije (1943.-1952)”. *Državni arhiv u Splitu (Hrvatska)*. Pristupljeno 9. 9. 2023. <https://www.das.hr/obavijesna-pomagala/>.

Pavliček, Vida. „Sređivanje i opis arhivskog gradiva – postojeći problemi u praksi”. U: Radovi 5. kongresa hrvatskih arhivista, ur. Silvija Babić, 67-102. Zadar: Hrvatsko arhivističko društvo, 2017.

Pleho, Josip. *Pelješac u narodno-oslobodilačkoj borbi*. Split: Institut za historiju radničkog pokreta Dalmacije, 1972.

„Pregled fondova i zbirki, Obavijesna pomagala, A. Uprava i javne službe, A5 Uprava i javne službe od 1945. – 1990.”. *Državni arhiv u Dubrovniku*. Pristupljeno 7. rujna 2023. <https://dad.hr/a-5-uprava-i-javne-sluzbe-od-1945-1990/>.

Rastić, Marijan. „Pregled sistema narodne vlasti u Hrvatskoj 1941–1943”. *Putovi revolucije* 1–2 (1963), 105-173.

Solar, Milivoj. *Osnovi marksističke nauke u društvu*. Zagreb: Naprijed, 1962.

Šarić, Tatjana. *U vrtlogu komunizma: mladi Hrvatske 1945. – 1954*. Zagreb: Hrvatski državni arhiv, 2017.

Šustić, Ivica. „Organi državne vlasti i lokalne samouprave na području Siska 1945-1974”. *Arhivski vjesnik* 40 (1997), 225-246.

Tuk, Ana. „Prikaz teritorijalnih reorganizacija mjesnih narodnih odbora na primjeru kotara Varaždin (1945.-1952.)”. *Arhivski vjesnik* 56 (2013), 207-226.

Tuk, Ana. „Stvarna nadležnost kotarskih narodnih odbora”. *Arhivski vjesnik* 59 (2016), 275-322.

Turchin, Peter. *Historical Dynamics: Why States Rise and Fall*. Princeton: Princeton University press, 2003.

Ujdurović, Miroslav. „Narodno-oslobodilački odbori na dubrovačkom području 1941. - 1944.”. U: Dubrovnik u narodnooslobodilačkoj borbi i socijalističkoj revoluciji 1941.-1945., ur. Miroslav Ćurin, 689-704. Split: Institut za historiju radničkog pokreta Dalmacije, 1985.

Volner, Hrvoje. „Osječki okrug/oblast i kotar Našice: razvoj lokalne samouprave u razdoblju mjesnih narodnih odbora (1945. – 1951.)”. *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu* 44 (2012), 415-438.

Vukliš, Vladan. „Princip provenijencije: teorija i praksa”. *Glasnik Udruženja arhivskih radnika Republike Srpske* god. V (2013), br. 5, 11-22.

The establishment of local government in the Dubrovnik region after World War II as evidenced in preserved archival materials

Summary

During the People's Liberation Movement (NOP), its administrative and political body gradually developed, first as the People's Liberation Committee, and after the victory of the NOP in the spring of 1945, as the People's Committee. These committees held executive power at all local and regional levels of the Federal People's Republic of Yugoslavia. The analysis of the archival materials of the work of the people's committees allowed us to gain valuable knowledge about the organization and operation of the first post-war administration, and the functioning of the government and state in general. It is the original archival materials of the local people's committees that reveal the issues and shortcomings faced by the first organized administrative bodies of the new state. The area covered by this paper, where the problems in the organization and operation of these organizations are extremely evident, is the wider Dubrovnik area, where the dispersion and number of local people's committees made it difficult for the central government to supervise the local administration. The absence of specific laws on the work of local people's committees until mid-1946 made their administrative operations difficult, which consequently affected the state of archival materials almost until the abolition of the local people's committees in 1952. Mistakes in the management of administrative operations led us to resort to the formation of archival units according to content, while maintaining the principle of the original order during the archival organization of the materials. The original order was followed for the files with a record keeping code, while the files without such a code were grouped by topic. In this way, the files with a record keeping number remained easily searchable by future users via the central registry, while the files without a number were grouped so that they form a unique thematic entity, which allowed for their better overview. Finally, by organizing, that is, by processing and describing the archival materials of Dubrovnik's local people's committees, a foundation was created for more detailed scientific research into the local history of the Dubrovnik region after World War II. The information aids published on the official website of the State Archives in Dubrovnik will facilitate the use of these materials.

Keywords: local people's committees, administrative operations, archival organization, archival description, Dubrovnik District